

Õiguskantsler

Teie 02.05.2022 nr

Meie 01.07.2022 nr 14-5/220921/2203565

Veredoonorlusele seatud piirangud

Austatud avaldaja

Pöördusite õiguskantsleri poole vereloovutamise piirangute asjus. Kirjutasite, et Põhja-Eesti Regionaalhaigla (PERH) verekeskus ei luba Teil ebamõistlikel ja diskrimineerivatel põhjustel verd loovutada.

Tunnustan Teie soovi olla vabatahtlik veredoonor ning anda oma panus inimeste ravimisse. Mõistan, et kehtivad veredoonori valiku piirangud tunduvad Teile ebaõiglasena.

Vereloovutus põhineb vabal tahtel ega ole doonorile hädavajalik – see seab Teie mure kiirele ja tõhusale lahendamisele piirid. Loodan siiski, et vereloovutuse tingimused vaadatakse üle ning loobutakse piirangutest, mis ei ole doonorvere ohutuse seisukohalt vältimatult vajalikud. Doonorverd kontrollitakse olulisemate verega ülekanduvate nakkushaiguste suhtes hoolikalt. Siiski tuleb arvestada, et nt peale seksuaalsel teel saadud nakkust on teatud periood, mil doonorvere analüüs ei pruugi anda piisavalt kindlat vastust. Doonori valikul saavad siiski olla õigustatud vaid need seksuaalse riskikäitumise piirangud, mis aitavad põhjendatult vähendada seksuaalsel teel saadud nakkuste edasikandmise riski doonorverega. Seksuaalset riskikäitumist tuleb kõikidel inimestel hinnata ühtmoodi, sõltumata nende soost ja sättumusest. Tuleb ka arvestada, et küsitluslehte täidavad doonoriks soovijad südametunnistuse järgi. Seda enam on oluline usaldav ja väarikust hoidev eelarvamusteta suhtumine. Teaduskirjanduses on näidatud, et ülemääraste piirangute korral võivad verd loovutada soovivad inimesed jätta teadlikult tõesed andmed esitamata.

Olgugi et doonoril on kõik patsiendi õigused, ei ole seaduses ette nähtud, et igäühel on õigus verd loovutada. Samuti ei ole kellelgi õigust nõuda oma vere ülekandmist teisele inimesele või vere kasutamist ravimite valmistamiseks.

Verd loovutada soovivatele inimestele on ette nähtud nõuded, mille eesmärk on kaitsta nii nende endi kui ka retsipientide tervist. [Vereseaduse § 6 lõike 2](#) kohaselt ei võeta verd näiteks inimeselt, kes on keeldunud doonoriks sobivuse hindamiseks tehtavatest uuringutest; kelle veri on põetud haiguste või manustatud ravimite tõttu või muul põhjusel vere käitlemiseks kõlbmatu või kui vere loovutamine ohustab inimese tervist. Seega, verd loovutada soovivate inimeste sobivust hinnates tuleb lähtuda ennekõike doonori ja retsipiendi tervise kaitse vajadusest, mitte niivõrd inimese soovist olla doonor.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Inimese doonoriks sobivuse hindamise tingimused ja kord ning vere loovutamist välistavate või piiravate haiguste ja muude tegurite loetelu on täpsustatud sotsiaalministri [määruses](#). Muude tingimuste hulgas on ette nähtud, et vere loovutamine on välistatud, kui verd loovutada sooviva inimese seksuaalkäitumine võib seada ta kõrgendatud ohtu nakatuda verrega edasi kanduvatesse nakkushaigustesse (määruse § 6 punkt 2). Sarnane välistus on välja toodud ka 22.03.2004 [direktiivis nr 2004/33/EÜ](#). Õigusaktides ei ole siiski kehtestatud vereloovutamise piiranguid konkreetselt meessoost seksuaalpartneritega meestele. Doonori lõpliku valiku teeb arst või vastava väljaõppe saanud õde vastutava arsti juhendamisel. Arst või õde hindab inimese üldseisundit ja füsioloogilisi näitajaid ja vestleb inimesega ning selle põhjal otsustab, kas inimene võib verd loovutada või mitte. Enne igat vereloovutust täidab inimene küsitluslehe. Küsimustele vastates annab ta teavet oma tervises seisundi ja eluviiside, sealhulgas seksuaalkäitumise kohta.

Palusime Eesti verekeskustel selgitada, milliseid üksikasjalikumaid suuniseid peetakse silmas veredoonori valimisel. Verekeskuste esitatud materjalide ja selgituste põhjal saab öelda, et kõik verekeskused on selleks kehtestanud asutusesised juhised. Juhistes on muu hulgas loetletud verd loovutada sooviva inimese seksuaalkäitumisega seotud riskid, mille puhul on vereloovutamine välistatud või ajutiselt piiratud. Juhistes on kirjas, et verd ei tohi anda mees, kes on olnud seksuaalkontaktis teise mehega viimase nelja kuu jooksul.¹ Teistel inimestel loetakse riskiteguriks üksnes uus seksuaalsuhe vereloovutusele eelnenud nelja kuu jooksul.

Avalike andmete põhjal saab järeldada, et enamikus Euroopa riikides on praeguseks loobunud meessoost seksuaalpartneriga meestele kehtinud täielikust vereloovutamise piirangust ning ajutisi piiranguid on aja jooksul järk-järgult leevendatud või nendest ka lõplikult loobunud. Teaduskirjandusest ei ole võimalik leida viiteid selle kohta, et meessoost seksuaalpartneriga meestele seatud vereloovutuse ajutiste piirangute leevendamine või nendest loobumine on halvendanud doonorivere või verekomponentide üldist ohutust. Samas võib teaduskirjanduses leida [seisukohti](#), mis seavad kahtluse alla, kas neile meestele kehtestatud vereloovutamise ajutine piirang (või veelgi enam täielik keeld) on tänapäeval jätkuvalt vajalik ja tõenduspõhine, arvestades muu hulgas nii olemasolevaid testimisvõimalusi kui ka -piiranguid doonorivere ja verekomponentidega ülekantavate nakkushaiguste tuvastamiseks.

On väga oluline, et tulevane doonor saaks kõigile vereloovutust puudutavatele küsimustele selged vastused tervishoiuteenuse osutajalt ([vereseaduse](#) § 7 lg 2 ja 3, [võlaõigusseaduse](#) § 766 lg 1). Seda on rõhutatud ka [direktiivis nr 2004/33/EÜ](#) (lisa II punktid 1–2), mille kohaselt on tähtis, et doonoril oleks võimalik mõista muu hulgas ajutisi ja püsivaid vere loovutamise keelu põhjuseid. Doonor peab mõistma ka seda, miks inimene ei tohi annetada verd või verekomponente, kui sellega võib kaasneda oht retsiptidile.

Vere ja verekomponentide ohutus sõltub kahtlemata ka sellest, kas verd loovutada sooviv inimene on valmis avaldama tõeseid ja ka kõiki vere loovutamise seisukohast tähtsust omavaid isiklikke andmeid ja asjaolusid, mis võivad mõjutada vere ja verekomponentide sobivust raviks. Koostöövalmidust soosib see, kui doonori valiku kriteeriumid on üheselt arusaadavad, piisavalt põhjendatud, vajalikud ja proportsionaalsed, ning et inimene, kes ei saa verd loovutada, ei tunneks end ebavõrdselt kohelduna. Teaduskirjanduses on ka [viiteid](#) selle kohta, et ülemääraste piirangute korral võivad verd loovutada soovivad inimesed jätta teadlikult tõesed andmed esitamata.

¹ PERH-i verekeskus on põhjendanud meessoost seksuaalpartneriga meestele kehtestatud rangemat vereloovutamise piirangut [HIV-nakkuse suurema levimusega homoseksuaalsel teel](#).

Verd loovutada sooviva inimese seksuaalkäitumise riske ja tema veredoonoriks sobivust tuleks siiski hinnata ennekõike individuaalselt. [Enamikus Euroopa Liidu \(EL\) riikides](#) (sealhulgas Eestis) on HIV-i levimus meessoost seksuaalpartneriga meeste hulgas suurem kui elanikkonna hulgas üldiselt. Sellegipoolest on Euroopa Liidu riikides neile meestele vereloovutamise piirangud erinevad ning mitmes EL-i riigis pole selliseid piiranguid üldse kehtestatud. Seega, üksnes meestevaheline seksuaalvahekord viimase nelja kuu jooksul ei ole kõige paremini põhjendatud ega pruugi olla ka sobilik riskikriteerium vereloovutamise piiramiseks. Selline piirang võtab ka ühe meespartneriga püsisuhtes olevalt mehelt võimaluse verd loovutada, mis ei saa olla selle nõude sisuline mõte. Niisugune ühetaoline nõue oleks arusaadavam ja põhjendatum sel juhul, kui verd loovutada soovival inimesel on rohkelt seksuaalpartnereid, nakkusohtlikud seksuaalsuhted ja/või uus seksuaalpartner. Neid riskitegureid on asjakohane hinnata ühetaoliselt nii homoseksuaalsete kui ka heteroseksuaalsete meeste ja naiste puhul.

Vere loovutamist välistavate ja piiravate tingimuste põhjendatust ja nende muutmise võimalikkust saavad siiski kõige paremini hinnata ja selgitada erialaekspertid. Verekomponendid peavad vastama väga kõrgetele ohutusnõuetele. Ekspertid saavad oma parimatest teadmistest lähtudes hinnata, kui suur oleks doonorivere ja verekomponentidega nakkushaiguste edasikandumise risk, kui Eestis kaotataks meessoost seksuaalpartneritega meestele kehtestatud vereloovutamise ajutine piirang. Samuti saavad ekspertid anda hinnangu, kas see risk on aktsepteeritav ning saadav kasu kaalukam.

Sotsiaalministeeriumi kodulehelt leiate [ülevaate](#), kuidas ja kes saavad aidata tervishoiuteenuse osutamisel tekkinud probleeme lahendada.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Martin Kadai 693 8419
Martin.Kadai@oiguskantsler.ee